

HARASZTI SÁNDOR—PETŐ TIBOR:

ÜTIKALANDOK A RÉGI MAGYARORSZÁGON

Budapest, 1963. Táncsics Kiadó 324 o.

Az előszót és jegyzeteket *dr. Makkai László* készítette

Felhívom történész kollégáim figyelmét erre a nagyon ügyesen összeállított érdekes kis könyvre, amelyet a hadtörténetkutatók is haszonnal forgathatnak. 24 írást közöl, amelynek szerzői, külföldi, Magyarország egyes részét beutazó emberek. Az első utas egy arab kereskedő volt 1151—53 között, az utolsó a gyermekkori mesékből ismert Andersen meseköltő. Megtudjuk a könyvből, hogy hogyan látták közel ezer éven át a régi Magyarország városait, pusztáit, a lakosság foglalkozását, szórakozását, küzdelmes életét az itt járt külföldiek. Persze sok függ attól, hogy az illetők milyen érzésekkel keresték fel országunkat. Némelyikük szeretettel, mások ellenséges érzésekkel, vagy fölényes idegen módján, csak pusztai csikósromantikát láttak-e vagy pedig komolyan felismerték nemzetünk értékeit emberekben, természetadta javakban messze Keletről kelet és nyugat határán megtelepedett magyarság életében.

Nincs terünk arra, hogy ez érdekes könyvecskében közölt összes útleírásokat részletesen ismertessük, csupán néhányra szeretném felhívni olvasóink figyelmét, de azzal a felszólítással, hogy az itt nem említettek is érdemes elolvasni.

Persze találunk felületes, téves alapokon álló ítéleteket is. S ezért nagy jelentőségűnek tartom a Makkai Lászlótól írt bevezetést és ugyancsak tőle minden útleírás előtt annak rövid tartalmi kivonatát és az utazóra vonatkozó személyi adatokat. Makkai bevezetése keresztmetszetben megismerteti velünk a magyarországi útleírások rövid történetét, és minden útleírás előtt annak rövid kivonatát és ami nagyon fontos, az

illető utazó kilétét és hogy milyen célból jött hozzánk és itt mit tapasztalt. Az ugyancsak tőle készített jegyzetekben pedig megmagyarázza a ma esetleg nehezebben érthető helyzeteket és helyesbíti az utazó tévedéseit. Ezzel tehát ezt a kis könyvet — mondhatnám tudományos színvonalra emeli, mert a figyelemmel olvasó mai történetkutató, egy-egy útleírásban az akkori kornak topographiai, harcászati, társadalmi képét találja meg. Hiányként szabadjon megemlíteni, hogy tudomásom szerint találhattak volna még több érdekes útleírást, de bizonyára a könyv kis terjedelme ezt nem engedhette meg.

Egy útleírás azonban feltétlenül közlendő lett volna, ez Tollius Jakab hollandi orvos 1714-ben Amsterdamban megjelent útleírása, benne látogatása a tudós hadvezér, Zrínyi Miklósnál, amikor őt 1660-ban csáktornyai várában meglátogatta és kitűnő képet fest a palota kifinomodott ízléssel berendezett, nagyúri udvartartásáról és ezzel megadja a kezdetet és a hátteret Zrínyi Miklós magánéletéről. Ezt a munkát a Zrínyi életével foglalkozó könyvek, Széchy Károly, Markó Árpád és Klaniczay Tibor könyvei is mind megemlítik.

Majdnem valamennyi útleírásból kitűnik az, hogy Mátyás király alatt milyen magas kulturális élet volt hazánkban és, hogy Mohács után milyen nagy zuhanás következett be minden vonalon. De az azután következő leírásokban szinte következetesen találkozunk azzal a megállapítással, hogy Magyarországon az élet nem nehéz, mert a természetadta előnyök, elsőrendű szántóföld, szőlő, állattenyésztés, az életet lényegesen megkönnyíti. Jól esik olvasnunk, hogy a magyar embert általában okos, jó indulatú, vendégszerető, lovagiasan gondolkodó embernek rajzolják.

Az idegenektől reánk maradt útleírások azért is érdekesek, mert az idegen mindig másképp látja a dolgokat, mint a bennszülött. És érdekes megfigyelni, hogy a műveltebb országokból jött utazó sok hiányt fedezett fel, ami természetes, míg a kulturálatlanabb keletről és délről ide utazók sok mindent dicsérnek, ami a nyugatiaknak fel sem tűnik.

A török hódoltság alatt írt levelekben érdekes helyzetjelentéseket olvasunk a törökellenes hadjáratról, a katonai viszonyokról, a várak állapotáról, a nagy francia hadvezérnek, Conde marsall szárnysegédének tollából. Ugyancsak a török időkből olvashatunk két érdekes leírást, az egyiket Pecsevi Ibrahim török történetíró írta és igyekszik kritikusan szemlélni az eseményeket. A másik rendkívül érdekes írás, szerkesztője Evlia Cselebi, a híres török utazó, aki utazásáról 10 kötetet ír

és e munkájának 6. és 7. kötetében írja le magyarországi tapasztalatait 1660 és 1666 között. Ezt a munkát, amelyet Karácsony Imre fordított le annak idején magyarra, azt hiszem sokan ismerik. Hadtörténeti szempontból érdekes benne Pécs, Hatvan, Eger várainak részletes ismertetése. De a könyvnek talán egyik legértékesebb és leghasználhatóbb fejezete Edward Browne angol orvos leírása, akit a királyi tudóstársaság küldött egy keleti tanulmányútra. Kapott feladatához híven mindenütt komoly felkészültséggel tanulmányozta Magyarország társadalmi, gazdasági, bányászati ügyeit. Az idegen utazók közül az ő beszámolója a legfontosabbak. Könyvét 1673-ban adta ki. Különösen érdekes leírásában Esztergom és Érsekújvár várainak helyzete és jelentősége.

Hoffmannsegg Joachim gróf, német természetbúvár a francia forradalom idején járt Magyarországon. Viszontagságos útjáról érdekes megfigyeléseit tette közzé 1793—94-ben Szászországban lakó nénéhez intézett leveleiben, főleg hosszabb ideig tartó budai és pesti tartózkodásáról számol be, igen érdekesen. Leírja a magyar tudósokkal folytatott beszélgetéseit, azután magyar úri családoknál élvezett vendégeskedését. Részt vett nagy báltermekben tartott mulatságokon, részletesen leírja a férfiak és nők öltözködését. Innen leutazott Pécsre, ahol mezőgazdasági tapasztalatokat gyűjtött. Szerinte a hegy bortermő vidék, de nem nagyon szakszerűen művelik. Dicséri a magyar műveltebb osztály tagjainak nyelvtudását, beszélt egy kanonokkal, aki hét nyelven folyékonyan beszélt és nagy társaságban egyszerre három-négy nyelven is szoktak a vendégek egymással érintkezni. Leírja a budai vár akkori állapotát és dicséri benne a Fortuna utcában levő legjobb vendégfogadót, a Fortuna szállodát. Pesten pedig a kávéházakról írja, hogy a legszebbek, amiket valaha is látott.

Andersen, a világhírű dán meseköltő egy törökországi útjáról hazatérve, keresztül utazott Magyarországon, több napot töltött Pest-Budán. Megemlíti, hogy az 1838-i nagy árvíz, mely teljesen elöntötte Pestet, súlyos károkat okozott, de azóta már minden ház felépült. A Nemzeti Színházban meghallgatta Mendelssohn Paulus oratóriumát, igen szép előadásban. Felkereste Gül Baba sírját és a Széchenyitől alapított Nemzeti Kaszinót, amelynek gazdag könyvtárában gyönyörködött.

A Makkai Lászlótól írt bevezetés tudományos szempontból azért is érdekes, mert annak nyolcadik jegyzetében felemlíti mindazokat a bibliographiai munkákat, amelyekből az itt szereplő leírásoknak megfelelő korszakaira vonatkozó források-

kat megtaláljuk. A képanyag kiválasztása szerencsés, mert néhány már általában ismert képen kívül, több eddig ismeretlen tájképet, vár és város tervrajzot, csataképet, népünnepélyeket, a magyar nemzeti viseletet mutató képet találunk. Érdekes például két egymás után megjelenő egykorú rajz fotokópiája, amely Buda távlati képét mutatja 1740-ben és negyven évvel később, 1787-ben. Haraszti Sándor és Pethó Tibor igen hasznos munkát végeztek e könyvecske kiadásával, annak értékét növelik Makkai Lászlónak előszava és magyarázatai. A könyv nyomdatechnikai szempontból izlées kiállítása a Tánicsics Kiadó gondos munkáját dicséri.

*Markó Árpád,
a történelemtudomány kandidátusa*